

Nederlandsch Oost-Indië en het Nederlandsch zendelinggenootschap : toelichtingen tot de gedachtenisplaat uitgegeven bij gelegenheid van het 75 jarig bestaan des genootschaps

<https://hdl.handle.net/1874/354297>

gec

7

NEDERLANDSCH OOST-INDIË

EN HET

NEDERLANDSCHE ZENDELINGGENOOTSCHAP.

Toelichtingen tot de gedachtenisplaat, uitgegeven
bij gelegenheid van het 75 jarig bestaan
des Genootschaps.

DERDE STUKJE.

Derde gedeelte.

De Ambonsche eilanden, van 1800-1817.

TE ROTTERDAM,

BIJ M. WYT & ZONEN,

Drukkers van het Nederlandsche Zendinggenootschap.

1884.

No. 115.

*Uitgegeven door de H.H. B. J. ADRIANI en E. LAURILLARD
te Amsterdam, H. BROUWER te Zwolle, M. D. DEBLEMAN
te Rotterdam, A. DROST, DZ. te Delft, C. P. HOFSTEDE
DE GROOT te Groningen, B. CH. LEDEBOER te Loenen aan de
Vecht, en C. SEPP te Amsterdam, Gecommitteerden van het
Nederlandsche Zendinggenootschap tot het opstellen, ver-
zamelen en uitgeven van kleine Stukjes ter bevordering van
Evangelische kennis en godzaligheid, ook bij mingeoefenden.*

Nederlandsch Oost-Indië

EN HET

Nederlandsche Zendelinggenootschap.

De Ambonsche eilanden van 1800–1817.

Wie niet geheel onbekend is met de geschiedenis van ons Vaderland weet, dat het begin dezer eeuw zich gekenmerkt heeft door eene ellende, grooter zelfs dan die der dagen van den 80jarigen strijd.

»Stout gesproken,» zult gij zeggen, lieve lezer!

Maar wij vragen u: welke ellende is grooter, die, welke ons treft door toedoen van anderen, of die, welke wij ons zelve op den hals gebaald hebben? Was het in de laatste jaren der 16de eeuw de Spaansche dwinglandij, die onze Vaders tot verzet bracht, en hebben zij toen blijken gegeven van geestkracht en vertrouwen op God; in het begin van onze 19de eeuw hebben onze overgrootouders en grootouders het juk moeten dragen, dat hun door toedoen van eigen landgenooten was opgelegd; en verzet zou hun onmogelijk geweest zijn, als God van elders geen uitkomst had gegeven.

Een groot gedeelte van de 18de eeuw kenmerkte zich door eene welvaart, die tot bovenmatige weelde,

ja tot brooddronkenheid vervoerde. De laatste jaren van die eeuw werden bij ons de vernieuwing van eene spraakverwarring als bij den torenbouw van Babel. Wantrouwen, verdeeldheid en bandeloosheid waren het einde. Frankrijk zou ons de voorrechten van »vrijheid, gelijkheid en broederschap» aanbrengeu, — het moest zelf zich onderwerpen aan de willekeur van den verweldiger. NAPOLEON drong ons van 1806-1810 zijn' broeder als Koning op, en lijfde daarna ons land, als »het aangespoelde slib van Rijn, Maas en Schelde, zijnde alle drie oorspronkelijke rivieren van het Fransche keizerrijk,» bij dit rijk in. „Zoo was,» heette het, „alles in zijne natuurlijke orde teruggebracht.» Ons volksbestaan was opgeheven.

Om de geschiedenis van ons Genootschap en bepaaldelijk die van de Ambonsche zending goed te begrijpen, moet men beginnen met zich in die dagen te verplaatsen. De zending staat, even als elke andere instelling, onder den invloed van de gebeurtenissen van den dag.

De inlijving van ons Land bij het Fransche keizerrijk heeft slechts drie jaren geduurd (van Augustus 1810 tot November 1813); maar wie berekent de ellende, die zij gedurende dit korte tijdsverloop in de huisgezinnen heeft teweeg gebracht? Men spreekt doorgaans van de millioenen aan Frankrijk opgebracht, van den stilstand van

handel en nijverheid, van de zware belastingen, het opbrengen van het zilver, het verwaarloozen van zee- en rivierweringen, van land- en waterwegen: zeker met elkander genoeg om een land als het onze in korten tijd te gronde te richten. Doch meer nog dan dit alles griede de diepe vernedering gelegen in het verdringen van de moedertaal en het opdringen van vreemde zeden en instellingen. Van vrijheid in denken en spreken was geen sprake meer; een leger van ambtenaren bespiedde spreken en gangen van den burger. De opschrijving tot den krijgsdienst, strekte niet tot verdediging van den vaderlandschen bodem, maar tot versterking van de legers, door den veroveraar bestemd om gansch Europa aan zijnen wil te onderwerpen. Toen de kansen begonnen te keeren, eischte NAPOLEON de zonen der aanzienlijken op, zoo als het heette om hem tot lijfwacht te dienen, maar in waarheid niet anders dan als gijzelaars, wanneer de ouders het mochten beproeven het opgelegde juk af te schudden. Dit alles is bekend; moge het in onze dagen, moge het nooit vergeten worden!

Minder bekend is, dat van de openbare burgerlijke, militaire en gerechtelijke beambten, van de predikanten, van de adellijken en aanzienlijken, van de landeigenaars en grondbezitters nauwkeurige lijsten werden opgemaakt, met vermelding van

alles wat men tot in de kleinste bijzonderheden van hen te weten kon komen. Bijzonder had men in den laatsten tijd de aandacht gevestigd op de jongelingen en jonge dochters van aanzienlijken huize. In zekere aanschrijving aan een' commissaris van politie leest men: »Uwe aandacht moet vooral gericht zijn op de jeugd van beide kunnen. Gij moet u inlichtingen verschaffen omtrent nog niet gehuwde erfdochteren, hare bezittingen, hare verwachtingen, de richting van hare opvoeding en van haren smaak, hare bekwaamheden, haren leeftijd, hare uitspanningen en zelfs hare mismaaktheden. Niets van wat belangrijk is moet u ontsnappen.» Men begrijpt, dat het hier gold een azen op de schatten, die in het niet geheel verarmde Nederland nog voorhanden waren; maar ook, dat, waar de geheimen van het huiselijk leven zoo werden uitgeplozen, er nog wel andere bedoelingen bestonden.

Openbare samenkomsten zonder bepaalde vergunning en toezicht van de politie waren verboden. Het schijnt, dat de vergaderingen van het Nederlandsche zendelinggenootschap lang van alle regeeringsbemoeiing zijn vrijgebleven; doch in de Jaarvergadering van 1813 (20-22 Juli) zat een der commissarissen van politie, aan wiens goedkeuring de notulen van het verhandelde werden onderworpen; en men mocht dankbaar zijn, dat deze zich zeer tevre-

den betuigde, toen hij aan het einde der vergadering eene toespraak van den Voorzitter beantwoordde.

Was het toezicht van een' vertegenwoordiger der Regeering in eene vergadering, die zich nooit met staatkunde of kerkelijke zaken inliet, nog wel te dragen, niet gaarne onderwierp men zich aan een bevel, geteekend 10 September 1813, tot het overleggen bij de Regeering van: »1. Een afschrift van 's Genootschaps reglementen; 2. de lijst der Directeuren; 3. de lijsten der werkende en medewerkende leden; 4. de namen der zendingen, die afgezonden waren of zouden worden, en de plaats van hunne bestemming; 5. de staat der goederen van allerlei aard en de inkomsten daaruit voortvloeiende; 6. een afdruk van de door het Genootschap uitgegeven werken; 7. de rekening van ontvangst en uitgaaf over het laatste jaar." Vooral zal het 4de punt bezwaar gevonden hebben; immers de zendingen, die men had, waren in Engelsche koloniën gevestigd; zij, die men ter uitzending opleidde, zouden over Engeland naar hunne bestemming gezonden worden, en Engeland en Frankrijk waren gezworen vijanden.

Weinige maanden daarna had Nederland zijne vrijheid herkregeu, en Bestuurders van het Nederlandsche zendelinggenootschap vonden zich gedrongen den 4den April 1814, naar aanleiding daarvan een woord tot de Leden te richten, dat dus

aanving: »De gezegende en voor elken beminnaar van Vaderland en godsdienst zoo onwaardeerbare verlossing van ons volk heeft ook de beperkingen, waarin ons Genootschap bepaald werd, doen ophouden. Niet meer blootgesteld aan het bespiedend oog van een argwanend gouvernement, niet meer tegengewerkt door overheerschers, die veelal zelven ontbloot van alle christelijke beginselen, den godsdienst òf tot eene bespotting òf tot een werktuig hunner staatkunde vernederden en deszelfs weldadigen invloed op allerlei wijzen ondermijnden en verlamden, verheugen wij ons in het aangenaam vooruitzicht, dat, onder de medewerking des Heeren, de groote hoofdzaak onzes Genootschaps, de verbreiding van het Evangelie bij de onverlichte heidensche volken, gelukkiger, althans meer onbelemmerd zal kunnen voortgezet worden: dit was en dit blijft ons hoofddoel.»

Te midden van den druk dier tijden was de zending niet prijs gegeven. De Bestuursvergaderingen en Bidstonden hadden geregeld elke maand plaats; men had gelegenheid gevonden, om briefwisseling met het Loudensche zendelinggenootschap te onderhouden, en zelfs in 1808 nog vijf kweekelingen aangenomen. Het waren de Broeders J. C. SUPPER, G. W. BRÜCKNER, J. KAM, L. MARQUART en .. MACLEAN, welke laatste echter in 1815 ontslagen werd, terwijl

MARQUART langen tijd (tot in 1813) te Leeuwarden bleef, en in 1815 in dienst van het Londensche genootschap naar Zuid-Afrika werd afgevaardigd.

SUPPER en BRÜCKNER waren discipelen van den eerbiedwaardigen JÄNICKE, te Berlijn. De jongelingen, die deze voor de zending opleidde, traden in dienst van een of ander genootschap, dat eigene zendingposten had. KAM was Nederlander, herkomstig van 's Hertogenbosch, waar hij bode was bij het nationaal gerechtshof; hij had bij zijne aanneming reeds den leeftijd van 36 jaren bereikt. Was het voor de beide eerstgenoemde broeders noodig, dat zij te Rotterdam eene nadere opleiding ontvingen, waartoe vooral behoorde het aanleeren van de Nederlandsche taal, en moest KAM eerst te 's Hage, daarna te Amsterdam en eindelijk te Rotterdam zich voor zijne taak voorbereiden, men zou hen zeker uiterlijk in 1810 hebben uitgezonden, als daartoe mogelijkheid bestaan had. Doch Nederland had al zijne koloniën verloren, en het verkeer met Engeland en zijne koloniën was ten strengste verboden. Hoewel nu het Londensche genootschap zich bereid verklaarde de Nederlandsche zendelingen van het noodige te voorzien, hen vaak geheel ondersteunde en zoo ook de drie bedoelde Broeders naar eene der voormalige Nederlandsche koloniën en als in dienst van het Nederlandsche zendelinggenootschap wilde afvaardigen, — de weg naar Engeland was en bleef gesloten.

Het liep aan tot het einde van 1811; reeds meer dan drie jaren waren deze mannen te Rotterdam, thans brandende van begeerte om tot hun werk in te gaan; toch moesten zij werkeloos blijven. Het verblijf te Rotterdam was dus ten eenenmale doelloos geworden, zoodat het eene ware uitkomst was, toen de Broedergemeente te Zeist bereid bevonden werd, hen in haar broederhuis op te nemen, terwijl Ds. KAAKEBEEN, predikant bij de Hervormde gemeente aldaar, gaarne hunne verdere oefeningen wilde leiden.

Het dagboek van Br. KAM getuigt van hooge ingenomenheid met het verkeer en de godsdienst-oefeningen in het Broederhuis en met het onderwijs te Zeist genoten. Voor hem waren het dagen van opgewektheid en hartverheffenden arbeid. Vooral werd dit zóó, toen de Predikanten van Amersfoort verzochten, dat deze Broeders in eenige afgelegene gemeenten van hunnen ring mochten werkzaam zijn, door het bezoeken van zieken en verafwonenden en het houden van Bijbeloefeningen, op plaatsen waar weinig of geen gelegenheid tot kerkgaan bestond. Zij waren in de maand October te Zeist aangekomen, en begonnen dit hun werk reeds in December. Vooral waren Leusden en Hoogland daarvoor aangewezen, en de Broeders ontzagen zich niet in den barren winter de lange voetreis naar Amersfoort en naar eene van

de genoemde gemeenten af te leggen, om nog denzelfden avond of den volgenden morgen naar Zeist terug te keeren. Overal werden zij, zoo door de Predikanten, als door de gemeenteleden, met open armen ontvangen; en als men ziet, hoe daar in die kleine, bijna verlaten gemeenten het zaad des Evangelies met vrucht werd uitgestrooid, dan wordt men bewogen door Gods ontfermende liefde, die ook in de dagen van algemeenen druk en ellende den zaaiers vruchtbare akkers wil bereiden.

Lang duurde echter het verblijf te Zeist niet. De Moravische broeders hebben op vele plaatsen hunne nederzettingen, en daardoor gelegenheid zich met veel van wat in andere landen plaats heeft bekend te maken. Zij zullen het wel geweest zijn, die onzen Zendelingen de weg wezen, dien zij te volgen hadden om Engeland te bereiken. De volgende bijzonderheden kwamen eerst vóór weinige maanden te onzer kennis. Zij zijn vervat in eene levensbeschrijving van BRÜCKNER, door hem zelve opgesteld. Hij schrijft: »Wij vernamen, (in Juli 1812), dat de weg naar Engeland voor ons ons open stond over Denemarken en Zweden. Hoewel wij het bijna onmogelijk achtten zulk eene reis te volbrengen, toch wendden wij ons tot de Bestuurders van het Genootschap met het aanbod te beproeven of het ons

gelukken mocht, en dezen gaven daartoe hunne toestemming."

Den 16den Augustus verlieten de drie reizigers Zeist per post, en zonder tegenspoeden kwamen zij te Hamburg. Dáár wilde men hun echter niet vergunnen op Deensch grondgebied over te gaan, en de politie zou hen terug gezonden hebben, indien niet een paar mannen van invloed, voor wie zij brieven van aanbeveling hadden medegebracht, hadden weten te bewerken, dat men hen doorliet. Nu bereikten zij spoedig Kopenhagen, van waar zij naar Göteborg, in Zweden overstaken, alwaar zij, buiten het bereik van de Franschen gekomen, zich eenigen tijd bij den Moravischen predikant ophielden, om voorts over te steken naar Harwich, van waar zij den 12den October 1812 Londen bereikten. Tot een' overtocht, dien men tegenwoordig in 12 à 14 uren volbrengt, hadden zij volle twee maanden noodig gehad.

Te Londen deden zich nieuwe zwaarigheden op; zij konden geen geloofsbrieven van Bestuurders van het Nederlandsche zendelinggenootschap vertoon, daar de Franschen streng onderzoek deden naar alles wat reizigers bij zich hadden, en op het overbrengen van brieven naar Engeland eene zware straf stond. Hoe dus zich bekend te maken? Na eenige dagen ontvingen zij een bezoek van

een jong mensch, die vernomen had, dat er zendingen van het Vasteland waren overgekomen en die hen nu bij eenige Directeuren van het Londensche genootschap bracht. Hoe konden dezen echter weten, dat deze drie mannen de zendingen waren, wier namen vroeger wel eens in brieven waren vermeld? Men wilde hen aanvankelijk wel huisvesten, doch kon niets meer voor hen doen, zoolang men geen brieven uit Holland ontvangen had. Gelukkig kwam na 14 dagen bericht, dat Bestuurders van het Nederlandsche zendeling-genootschap bereid waren de Broeders aan het Londensche genootschap over te dragen; maar dat men verder voor hen niets doen kon.

Eene kleine opheldering zal hier niet overbodig zijn. Immers rijst de vraag: als de gemeenschap met Engeland zoo geheel was afgesloten, hoe kon men dan in Engeland nog brieven ontvangen? Wij moeten hier iets vermelden, dat, hoe verschoonlijk ook, bij den ondragelijken dwang, toch in zichzelf altijd te veroordeelen blijft. Er waren in die dagen kooplieden en schippers, die zich aan den sluikhandel waagden; door dezen werd de gemeenschap met Engeland onderhouden. De dwingelandij gaf aanleiding tot handelingen, waarvoor in de dagen der vrijheid geen aanleiding bestond, en geene verschooning te vinden zou zijn.

De Bestuurders te Londen begrepen intusschen, dat zij deze Broeders niet mochten uitzenden zonder hen vooraf aan een examen te hebben onderworpen. »Doch,» zoo zegt BRÜCKNER, »daar wij met de eigenaardige uitdrukkingen van de Engelsche godgeleerdheid niet bekend waren, voldeed dit onderzoek niet.» Eene nadere voorbereiding werd noodig geacht, en daartoe werden de Broeders naar het seminarie van Dr. BOGUE, te Gosport, tegenover Portsmouth, in het zuiden van Engeland, gezonden, alwaar Br. KAM met Br. BRÜCKNER (SUPPER wordt hier niet genoemd) in het begin van 1813 werden opgenomen.

BRÜCKNER geeft, en zeker terecht, een allergunstigst getuigenis van het verkeer en onderwijs, dat een twintigtal kweekelingen te Gosport genoten. Van KAM hebben wij daar omtrent geen berichten, maar ook hij zal zich er wel op zijne plaats gevoeld hebben. Jaren daarna, toen hij reeds lang te Samarang was schreef, BRÜCKNER: »Ik was hoogst gelukkig bij het vervullen van al mijne plichten te Gosport, en wenschte dikwijls, dat ik twee jaren vroeger daar heen had kunnen gaan, in plaats van mijn' tijd in Holland zoo goed als te verbenzelen.» Dit is te begrijpen; het verblijf te Rotterdam was op den duur doeleloos geworden. »Mijn verblijf bij Dr. BOGUE,» schrijft hij verder, »had een' allergunstigsten invloed op

mijn geestelijk leven. In Holland was dit verzwakt. Dáár vond ik niet dat hartelijke geestelijk preeken, dat ik van den Heer JÄNICKE had gehoord; en ik was er vervallen tot de gewoonte van met groote verzekering over eenige van de voornaamste leerstellingen van het Evangelie te redenceren, zeer ten nadeele van den invloed, dien zij op mijn hart behoorden te oefenen. Ik was mij van mijne verachtering bewust, en gevoelde, dat mijne gemeenschap met den Heer niet zóó innig was als vroeger; doch de ware ernst ontbrak, om mij zelve aan die geestelijke sluimering te onttrekken."

Ook dit is wel te begrijpen. BRÜCKNER had te Rotterdam niet gevonden wat hem te Berlijn zoo had aangetrokken; dat hij dit te Gosport terug vond, kan zeer wel het gevolg geweest zijn van den overgang uit een leven zonder uitzicht op gewenschte werkzaamheid, waartoe hij te Rotterdam in de beide laatste jaren veroordeeld was. Hierbij kwam, dat hij te Berlijn en te Gosport in een zendelinghuis was opgenomen, terwijl hij te Rotterdam op eene kamer woonde en slechts naar bijzondere aanleiding met personen van godsdienstige gezindheid en, voor zijn onderwijs, gedurende enkele uren met Predikanten in aanraking kwam. Opmerkelijk genoeg zondert hij van zijn verblijf in Holland het verkeer te Zeist niet uit, en van KAM weten wij, dat het dáár althaus aan geestelijke opwekking niet ontbrak.

Na een jaar oponthoud te Gosport ondergingen onze zendelingen op nieuw een examen, werden daarna tot de Evangeliebediening geordend en, daar zij het Nederlandsch verstonden, voor Java bestemd, dat toen nog in handen der Engelschen was. Den 1sten Januari 1814 gingen de Broeders onder zeil, en na een kort oponthoud aan de Kaap, kwamen zij den 25sten Mei te Batavia aan.

In het voorbijgaan worde hier aangeteekend, dat bij het tractaat, op den 13den Augustus, 1814 met Engeland gesloten, de Oost-Indische bezittingen, met uitzondering van de Kaap de Goede Hoop, aan Nederland terugkwamen, en dat op den 19den Augustus 1816 voor het eerst weder de Nederlandsche vlag te Batavia geheschen werd.

Hoe was het nu in die dagen met het godsdienstig leven en met de zending in Oost-Indië gesteld? Een brief, gedagteekend Samarang, 10 October, 1809, gaf aan Bestuurders daarvan een vrij duidelijk denkbeeld. De toestanden waren bedroevend. »De aanzienlijke gemeente te Batavia had slechts één predikant, den waardigen en ijverigen Ross.» Te Samarang stond »de oude, brave MONTANUS'', die, na eerst te Batavia gestaan te hebben, de gemeente van Samarang reeds 34 jaren bediend had. Te Soerabaja was de predikant MEIJER, die, nadat hij op Ceilon zijn gezicht en

gezondheid had verloren, voor den dienst ongeschikt was. De jeugd was nagenoeg zonder godsdienstonderwijs. Boeken, eenige tooneelstukken en romans uitgezonderd, werden niet gezonden. Aan Bijbels en gezangboeken was groot gebrek. »Waarom,» zoo vraagt de briefschrijver, »zendt men geen predikanten herwaarts, in plaats van zendelingen naar de domme boschbewoners van Afrika?» Ook aan scholen was er gebrek, en wilde men slechts bekwame onderwijzers en proponenten uitzenden, dan konden de eersten op een goed bestaan, de tweeden op een tractement van minstens *f* 5000 met vrije woning rekenen. De brief had geen gevolg, en in 1814 was het ook met den predikdienst niet beter gesteld. Aan zending werd niet gedacht; de inlandsche gemeenten bleven toevertrouwd aan de zorg der inlandsche onderwijzers, die geen bevoegdheid hadden tot de bediening van Doop en Avondmaal, hoewel zij zich, zooals wij vroeger zagen, (1) met trouw en volharding van hunne plichten als voorgangers in de gemeente kweten.

De Broeders werden te Batavia, vooral door den Predikant Ross, bij wien zij intrek namen, hartelijk ontvangen, en zoodra men uit hunne papieren zag, dat zij te Londen tot den open-

(1) Zie: 3de stukje, 2de gedeelte, blz. 33 e. v.

baren predikdienst geordend waren, uitgenoodigd in verschillende betrekkingen werkzaam te zijn. Zij preekten herhaaldelijk, en de kerk was bij hun optreden steeds vol. Er werd een Bijbelgenootschap gesticht, waarvan de toenmalige Engelsche Gouverneur RAFFLES voorzitter, werd. Men besloot het Nieuwe Testament in het Laag-Maleisch uit te geven, daar de zoogenaamde Hoog-Maleische taal te Batavia niet verstaan werd. »Groot en vernutgestrekt is het veld, waarop wij ons bevinden;» schreef KAM, „de Heer onze Heiland, geve ons in alles zijnen krachtdadigen bijstand, om algemeen, en in het bijzonder voor de arme heidenen, nuttig te mogen zijn, en dus ook het eerste doel van ons Genootschap altijd in het oog te houden.”

Doch dan was er ook geen tijd te verliezen. Reeds den 22sten Juni 1814 had de Gouverneur aan ieder zijne bestemming aangewezen. SUPPER zou als Predikant te Batavia blijven, BRÜCKNER te Samarang en KAM te Amboina geplaatst worden. Dezen laatsten willen wij nu verder volgen. Hij schreef op den dag zijner aanstelling naar Rotterdam: »Aan mijn verlangen is dus voldaan, hetwelk was om, met Gods hulp, op eene der Buitenposten werkzaam te mogen zijn, en wel bij voorkeur op Amboina, hetwelk wij, op raad van Ds. Ross, door het lot lieten beslissen. Op deze plaats waren in vroegere dagen wel vier

Predikanten werkzaam, wegens de uitgebreidheid van den werkring en het belang, dat men daar stelde in de verkondiging van het zalig Evangelie, en het is nog de plaats, vanwaar men ons toeroept: »Komt tot ons over en helpt ons!''

In dienzelfden brief wijst hij reeds op de groote behoefte aan zendelingen voor de Maleisch sprekende christenen, en doet hij eene bestelling van 4 of 6000 exemplaren der nieuwe gezangboeken, even als van Hollandsche Nieuwe Testamenten en een' goeden voorraad schoolboeken en kleine stukjes. In een schrijven van den Predikant Ross aan Bestuurders werd eveneens zeer aangedrongen op het afvaardigen van zendelingen naar de Oost, bijzonder naar Amboina.

In onze dagen bestaat er eens in de maand gelegenheid om per stoomschip van Batavia naar Amboina te vertrekken. In vroegere dagen kon die reis in den zoogenaamden Oostmoeson niet plaats hebben; daarom ging KAM eerst naar Soerabaja, om daar eene gelegenheid af te wachten. Hij vertoefde in die streken van 29 Mei 1814 tot 6 Februari 1815, en bediende het Evangelie te Soerabaja, Grissee, Pasoeroean, Probolingo, Bage-lén en Sumanap (op Madura), doopte vele kinderen, nam honderden personen tot lidmaten van de gemeente aan, en gaf te Soerabaja aanleiding tot

het stichten van het sedert aldaar gevestigde hulpzendinggenootschap.

Den 3den Maart 1815 kwam hij te Amboina aan. »Des namiddags omtrent vijf ure," schreef hij, »zette de kapitein mij aan wal. Men was reeds van mijne aankomst verwittigd. Een stroom van menschen vloede met mij van het eene huis naar het andere, totdat ik eindelijk bij den Heer **UITENBROEK** mijn' intrek nam, alwaar ik omtrent acht dagen vertoefde, totdat er een huis voor mij in gereedheid gebracht was. Hier werd ik op de vriendelijkste wijze verwelkomd door de aanzienlijksten uit de gemeente, daarna door vier ouderlingen en twaalf diakenen, en vervolgens door vier- of vijf-en-twintig schoolmeesters. Den volgende Zondag hield ik mijne intrede met eene redevoering naar aanleiding van Joannes 17: 3: »Dit is het eeuwige leven, dat zij u kennen, den eenigen waarachtigen God, en Jezus Christus, dien Gij gezonden hebt." De opkomst was zóó als men zich die kan voorstellen van eene gemeente, die vele jaren van leeraars verstoken was geweest. De spreker was zóó diep getroffen, dat hij aanvankelijk moeite had zijne aandoeningen te bedwingen. Zoowel blijdschap als droefheid kunnen den mensch sprakeloos maken; maar wie eenmaal opgetreden is voor de Gemeente moet spreken; hij moet zich vermannen. Heil hem, wanneer hij,

in God zijne kracht verkregen hebbende, ook in aangrijpende oogenblikken, woorden kan vinden om van zijnen Heer en Heiland te getuigen en zijne hoorders voor zijn Evangelie te bezielen.

Doch er was meer op Ambon te doen, dan van den kansel de gemeente te leeren, te vermanen, op te wekken, en aan te sporen tot een' godzaligen wandel. Er viel veel in te halen, aan te vullen, te regelen en te verbeteren. Er waren honderden kinderen van christenouders te doopen, zoodat onze Broeder, om geen stoornis in de godsdienstoefeningen te weeg te brengen, zich genoodzaakt zag, het getal doopelingen bij iedere gelegenheid tot 30 te bepalen, waardoor er maanden verliepen, eer al de kinderen beneden de 10 jaren gedoopt waren. Bijna niet kleiner was het getal van hen, die verlangden tot lidmaat te worden aangenomen, en al hadden dezen onderwijs genoten van de schoolmeesters, de leeraar moest zich toch ook door eigen onderwijs van hunne kennis en gezindheid genoegzaam overtuigen. De kerkdienst, de bediening van het H. Avondmaal, de catechisaties moesten geregeld, het schoolonderwijs moest verbeterd worden. In alles was groote verachtering ontstaan.

Daarbij was de hoofdstad niet de eenige, die aanspraak kon maken op den dienst van den leeraar. Al spoedig vernam KAM, dat er wel 27 gemeenten waren op het eiland alleen, die zijne herderlijke

zorg zouden vorderen; dat er nog drie naburige eilanden, Haroeko of Oma, Honimoa of Saparoea en Noesa-laut waren, die te zamen nog bijna evenveel gemeenten telden; en dat de Ambonsche predikanten in vroegere tijden de christelijke gemeenten op Ceram, de Zuidwester- en Zuidoostereilanden moesten bezoeken. Wel is waar rekende men destijds op vier predikanten voor dien dienst; één man zou zich nu niet aan plichtverzuim schuldig maken, als hij zich tot de gemeenten van het eiland Ambon bepaalde; maar onze KAM was te vurig van geest, te volijverig, om zich grenzen te stellen. Hij achtte zich geroepen, tot allen te gaan, die eenmaal den naam van Christus beleden hadden; hij kon daarbij de heidenen, die onder den klank van het Evangelie te brengen waren, niet voorbij zien; als zendeling achtte hij zich bijzonder voor dezen geroepen. Welk een omvang van werk! Als wij nu zien, dat dit zich meer in de lengte en breedte uitbreidde, dan tot de diepte doordrong, wijten wij dit niet aan den man, die rust, noch tijd, noch gezondheid, noch krachten achtte, maar jaar op jaar onvermoeid, onverdroten voortging het Evangelie te verkondigen, opdat alle eilanden zich daarin mochten verheugen.

In een' zijner eerste brieven aan Bestuurders schreef hij, het was in 1815: »Tot op heden heb ik

reeds 1865 kinderen van 10 jaren en daar beneden door den H. Doop bij de christelijke gemeente ingelijfd. Het getal, op Ambon alleen, zal wel 3000 beloopt, als al de kinderen van isboorlingen, die het Christendom omhelsd hebben, zullen gedoopt zijn. Er komen ook vele bejaarde heidenen tot mij, om Gods Woord te hooren, en door het geloof in Jezus Christus zalig te worden. Ik vond mij verplicht met deze arme onwetende menschen eene bijzondere godsdienstoefening te houden; deze heb ik geopend onder de benaming van onderwijs der doopcandidaten. Ik heb, dit openlijk door het geheele eiland doen afkondigen, waarvan het gelukkig gevolg is, dat die bijeenkomst nog gedurig talrijker wordt. Verleden week heb ik een' man en vier vrouwen van deze catechisatie gedoopt.

»Het uitzicht, om vele arme heidenen voor Christus te winnen, is hier zeer schoon en heerlijk. In waarheid de oogst is groot, maar de arbeiders zijn weinige! Zendt toch spoedig hulp uit het Vaderland, daar de weg nu open is.

»Meer dan 20000 zielen zijn door de prediking van het Evangelie hier reeds tot het Christendom gebracht, niet door mijnen dienst, maar door den arbeid van onze vrome voorvaderen. Doch deze schapen wachten reikhalzend op getrouwe herders. Ik ben slechts tot den arbeid onzer voorgangers ingegaan; maar wat ben ik onder zoo velen?"

Kort na zijne aankomst op Ambon had KAM gelegenheid het natuurverschijnsel waar te nemen, dat vooral in de heete luchtstreek zoo vaak schrik en angst verwekt.

»Den 9den April,» zoo schreef KAM, »des Zondags morgens, even vóór 5 ure, hadden wij hier (te Amboina) eene zware aardbeving. Mijn huis werd zoo bewogen, dat mijne boeken uit de kast op den grond vielen. Iedereen nam in nachtgewaad de wijk in de open lucht. Een tweede schok, niet zoo hevig, volgde spoedig. De beweging van het eiland duurde bij afwisseling voort tot Zaterdag, den 15den; en daar de gemeente het waagde, zich op den volgenden dag naar de kerk te begeven, kon ik niet nalaten voor haar op te treden. Tweemaal nog werd dit gebouw bewogen, hetwelk mij niet weinig deed schrikken; doch ik nam de toevlucht in het gebed tot God, en gebruikte met allen ernst die schoone gelegenheid om mijne hoorders de onzekerheid des rijkdoms en des levens onder het oog te brengen en hen te bewegen, dat zij zich in tijds door Christus met God zouden laten verzoenen. Mijn text was Psalm 46.»

In de laatste maanden van 1815 ondernam KAM reeds eene bezoekreis naar de eilanden Haroeko, Saparoea en Ceram. Hij werd op eerstgenoemd eiland door den Resident zeer vriendelijk ontvangen. »De aardbeving, op den 9den April,» zoo

schreef hij, »had aldaar veel verwoest; maar het oogmerk van onzen Heer was weldadig. Dit ondervond ik vooral op Haroeko, want vele christen-negerijen hadden zich daar wederom schuldig gemaakt aan schandelijke afgoderij. Vóór die aardbeving had ik daarvan reeds iets vernomen; allen waren bij dezelve in grooten angst geweest; men meende, dat het eiland verging. Zij kwamen door deze stemme Gods met openlijk berouw van hunne dwaling terug, en de afgodsbeelden werden verbrand; dit had plaats vóór mijne komst. Mijne prediking werd met veel belangstelling gehoord, vele kinderen werden gedoopt, ook eenige bejaarden, na voorafgaande belijdenis van zonde en van hun geloof in Jezus Christus.»

De bediening van het H. Avondmaal had onder veel aandoening van de aanzittenden plaats. Alle avonden was er kerk. De Evangeliedienaar was hoogst dankbaar voor den zegen, dien hij op zijnen arbeid mocht genieten; doch langer dan acht dagen kon zijn verblijf niet duren; toen moest hij naar het groote eiland Ceram, om de christelijke gemeenten op de zuidkust gelegen te bezoeken. Toen KAM daar aan wal stapte, werd hem door een' der eilanders toegeroepen: »Welkom in onze negeri! Geloofst zij God, die ons met zijn heil bezoekt!» Twintig jaren waren er wel verlopen sedert zij eenen Evangeliedienaar gezien hadden.

Twaalf gemeenten werden op die kust bezocht. »Bij de bediening van het Avondmaal,» lezen wij verder, »moest ik mij hier en elders van scheepsbeschuit bedienen; want brood is hier niet voorhanden; men gebruikt de sago en andere boomvruchten.» (1) Van wijn was ik vrij wel voorzien door den Resident. Gelukkig inderdaad; want deze menschen leven hier, gelijk de Heiland van de vogelen zegt: »Zij zaaien noch maaien; zij hebben geene voorraadschuren,» ook geen vee, dan wild in de bosschen.»

Het is hier tijd, dat wij stilstaan bij de volkstoestanden op de Ambonsche eilanden, waardoor wij het werk der Evangelieprediking beter kunnen schatten.

Zooals wij in een vorig stukje reeds in het licht gesteld hebben, hadden de bewoners dezer eilanden lang gezocht onder het juk der Portugeezen, die onder hen den roomsch-katholieken godsdienst hadden ingevoerd. Toen dezen door de Nederlanders in het begin der 17de eeuw verdreven waren, hadden de inlandsche christenen het Protestantisme omhelsd, en sedert had de

(1) Het schijnt wel, dat onze Broeder in die dagen nog niet op de hoogte was van de herkomst der sago, zijnde het merg van den sagopalm. Ook zou hij zich zeker voor het Avondmaal beter van sago-gebakjes dan van scheepsbeschuit hebben kunnen bedienen.

Oost-Indische compagnie gezorgd, voor zoover zij daartoe in staat was, dat de gemeenten op Ambon door predikanten bediend werden; dat dezen de overige eilanden van tijd tot tijd bezochten tot het bedienen van den Doop en het Avondmaal, terwijl de zorg voor het godsdienstig onderwijs door hen werd toevertrouwd aan de schoolmeesters, van welke de meeste negeryen er een' telden. Hoe gebrekkig dit onderwijs moet geweest zijn, kan blijken, als men verneemt, dat er bijna geen N. Testamenten meer in de Molukken gevonden werden. »Onder 25 christenen," schrijft KAM, »is er nauwelijks een van een kerkboek voorzien. Velen zouden gaarne een huis en erf geven voor zulk eenen schat." En elders deelt hij mede, dat men op Ambon tot f 40 voor een Nieuw Testament besteedde.

»Maleische kerk- en psalmboeken," schreef KAM, »zijn hier hoogst noodig." Ik vlei mij niet, dat ik de twintig à dertigduizend exemplaren die ik, tegen betaling, in Engeland heb willen laten drukken zal verkrijgen, omdat de Bijbelgenootschappen zich alleen tot Bijbels en Nieuwe Testamenten bepalen." Dat KAM deze bestelling in Engeland deed, zal wel een gevolg geweest zijn van zijne onbekendheid met de stichting van ons Nederlandsche Bijbelgenootschap, die dan ook eerst van 1814 dagteekent. Later deed hij zijne

bestellingen in Nederland. Hierbij komt, dat het bestuur in de Molukken nog in handen der Engelschen was, en dus ook de gemeenschap met Engeland gemakkelijker was, dan die met Nederland. Aan schoolboeken bestond zóó groot gebrek, dat op vele plaatsen losse bladen uit een kerkboek daartoe dienden.

Zoo stond het dan droevig geschapen met de geestelijke verzorging der Ambonsche christenen. En toch bleven de meesten prijs stellen op den naam, en beschouwde men het als eene eer schoolmeester te zijn en dus voor te gaan bij de godsdienstoefeningen, een preek uit den bundel van Ds. CARON voor te lezen, het psalmgezang te leiden en de kinderen te onderwijzen. De schoolmeester genoot geene of slechts geringe bezoldiging, maar kon op hulp rekenen van zijne leerlingen in huishoudelijke zaken en van de ouders, daar zij zijne keuken voor een deel van het noodige voorzagen. Zulk een schoolmeester had doorgaans grooten invloed in zijn dorp, en zocht daarbij steeds zijne waardigheid op te houden. Dit laatste geschiedde naar het uiterlijke op eene wijze, die vaak den spotlust van reizigers heeft gewekt. Als hij Zondags ter kerk ging of zich bij andere plechtige gelegenheden vertoonde, dan mochten zijn versleten zwarte rok en ouderwetsche hoed hem eene goede vertooning doen maken voor zijne dorpsgenooten, in het

oog van den luchtigen zeeman was hij ten eenenmale belachelijk. Zelfs gaven de zwarte kleeding der kerkgangers, hun galmend sleepend psalmgezang indrukken, die tot allerlei wel niet geheel ongegronde, maar toch valsche voorstellingen van het Christendom op de Ambonsche eilanden in verhalen en boeken geleid hebben. Ondervond men daarbij, dat onder die christenen ook bedriegers, luiaards, dronkaards en dergelijken waren, en deze vond men natuurlijk het meest aan de kusten, vooral ter hoofd-aanlegplaats Amboina, dan was dit Christendom ten eenenmale veroordeeld, en de uitspraak lag voor de hand, dat heidenen en mohammedanen beter waren, dan zulke christenen. Mannen, die op Ambon gewoond, met de inlanders, vooral in de huisgezinnen verkeernd hebben, leerden ons die christenen anders kennen, en als zij getuigen van een vromen gemoedsaard, dan ligt voor de hand, dat zij dezen slechts door langdurigen en innigen omgang konden leeren kennen. Wij willen hiermede niet zeggen, dat ware vroomheid het doorgaande kenmerk van den Ambonees was, zelfs op plaatsen, waar men zeer trouw ter kerk opging.

Eenparig is het getuigenis, ook van de zendingen, dat er veel bijgeloof onder de bevolking heerschte, en dat hierin de christenen niet beter waren, dan hunne niet-christelijke landgenooten. Wij hebben echter vroeger reeds aangetoond, dat

bijgeloof bestaat afgescheiden van godsdienst; dat het door priesters vaak in hunnen godsdienst is opgenomen, om daardoor hun gezag te handhaven; dat het zich evenzeer openbaart in de christelijke landen van Europa. Het is dus niet te verwonderen, dat het in een land, waar het christelijk onderwijs zóó veel te wenschen overliet, bleef voortwoekeren, en dat het nog op de Ambonsche eilanden veel wordt aangetroffen, zelfs bij het gebruiken van het Avondmaal en bij den Doop.

Wat KAM vooral hinderde was de afgoderij, die niet was uitgeroeid, en ten gevolge van gebrek aan herderlijke leiding, nieuwe wortels had geschoten. Herhaaldelijk deed zich dan ook voor, gelijk wij boven reeds uit een enkel staaltje hebben kunnen opmaken, dat de gemeente uit vrees voor goddelijke straffen, hare afgoden verbrandde of in zee wierp; of ook, dat haar het Avondmaal werd ontzegd op grond, dat zij de afgoden niet had weggedaan, waartoe zij dan echter besloot, om bij een volgend bezoek van dit voorrecht niet verstoken te zijn. De schoolmeesters waren in den regel hierin de trouwe helpers van den predikant. Zij wisten óf de bevolking te bewegen, zich van hare afgoden te ontdoen, óf indien hun dit niet gelukte, het gezag van den predikant te doen gelden, om haar daartoe te brengen.

Nu hebben wij vroeger al eens aangetoond, dat

de voorstelling, die men zich van den afgodsdienst bij deze volken maakte, en nog wel maakt, verre van helder is. Men heeft hier niet te denken aan het knielen voor hout of steen, voor beelden, die satan voorstelden of aan hem deden denken. Het was niet, zooals de predikanten en vele zendingen het noemden, een satans-dienst. Blijkbaar was het eene vereering van de voorouders en van wat van dezen bewaard was; en dit blijkt hieruit, dat men al die voorwerpen zorgvuldig borg, tot tijd en wijle, dat men eene godsdienstige plechtigheid te verrichten had, wanneer hun daarbij eene plaats werd gegeven; verder dat men slechts bij uitzondering beeldjes daar onder vond, terwijl aan versierselen, kleedingstukken en dergelijke, ook buiten den godsdienst, als zoogenaamde poesaka, (erfstukken), groote waarde werd gehecht. Hier behoorde men leiding aan de denkbeelden gegeven te hebben en had men niet moeten vergeten, dat ook wij, Europeesche christenen, gedachtenissen en erfstukken op grooten prijs stellen.

Voor den zendeling is hoog noodig eene juiste kennis van den godsdienst der volken, aan welke hij het Evangelie heeft te verkondigen. Omdat vroeger deze kennis te veel ontbrak, heeft men fouten begaan, die niet of zeer moeilijk te herstellen zijn. Onze Broeders in de Minahassa en op Java hebben dit in tijds ingezien, en zeker is ook

daaraan toe te schrijven de gezegende uitwerking van hunne prediking. Jonge menschen, die begeerte gevoelen om het Evangelie onder de heidenen te verkondigen, moeten weten, dat zij zich, als kweekelingen, op deze kennis zullen hebben toe te leggen.

Toen KAM vroeg om hulp bij zijn omvangrijk werk, voegde hij bij dit verzoek al spoedig den wensch: »Laat toch, die gij uitzendt, zich vooral toeleggen op het Maleisch." En later, toen hij zag, dat bijna ieder eiland zijne eigene taal had, ja dat op de grootere eilanden meer dan ééne taal gesproken werd, stond hij er ook op, dat de zending de volkstaal zou leeren. Hij had spoedig ervaren, dat men, zonder eene grondige kennis van de taal des volks, geen Evangelieverkondiger kan zijn. Van het Maleisch leerde hij zich binnen korten tijd met gemak bedienen.

Dit zij genoeg, om een denkbeeld te geven van de godsdienstige toestanden op de Ambonsche eilanden, ten minste als men zich daarbij herinnert wat wij vroeger omtrent Heidendom en Mohammedanisme mededeelden. Doch ook van het maatschappelijke en huiselijke leven dient men zich eene voorstelling te kunnen maken.

Wij doen in niets te kort aan den roem en de verdiensten onzer Voorouders, als wij, waar

dit pas geeft, op hunne gebreken wijzen. Zij waren kinderen van hunnen tijd, gelijk wij van den onzen. De Nederlanders waren als handelaars en zeevarenden naar Indië gegaan, en met de belangen der christelijke kerk lieten zij zich niet in, dan in zóó verre de godsdienstigheid dier dagen dit vorderde. De handel, de bron van ongekende welvaart in het Vaderland, stond bij hen op den voorgrond. De talrijke reisverhalen van die dagen getuigen er van, dat men met minachting op die donkerkleurige menschen nederzag, en dat men er meer aan dacht, hen als werkrachten te gebruiken, dan hen tot meerdere beschaving en hooger leven op te voeren. Och! in onze dagen is dit bij velen nog niet anders. Aan klachten over ruwheid, zedeloosheid, bijgeloof en dergelijken ontbrak het niet; maar de middelen om hierin verbetering te brengen, waren hoogst gebrekkig, en, wat erger is, vele handelingen van de machthebbenden strekten om de werking van die middelen te belemmeren, ja te verhinderen.

De Ambonsche en vele andere eilanden van de Molukken waren rijk aan kruidnagelen, die men dus tegen geringen prijs van de inlanders kon koopen, om ze in Europa tegen hooge prijzen af te zetten. Doch de ruime aanvoer deed die prijzen spoedig dalen, en om dit te beletten, liet de Oostindische compagnie de nagelboomen uitroeien op

de eilanden, waar men het oog niet houden kon op de inzameling en den verkoop; ja zelfs te Amsterdam werden soms scheepsladingen verbrand, altijd weêr om den prijs staande te houden. De nagelboomen groeiden op vele eilanden zoo goed als in het wild; het moest belet worden, dat de inlander de vruchten, die hem als in den schoot vielen, aan de markt bracht; en nu werd jaarlijks eene vloot van Ambon uitgezonden, om die boomen uit te roeien, overal, waar men ze voor den handel schadelijk achtte. De inlanders moesten zich dit laten welgevalen. Maar hoe moesten zij daar onder gestemd zijn? Konden zij de vreemdelingen lief hebben of achten, die hen dus van hunne eigendommen beroofden? Men denke hier maar eens aan de stemming van onze landgenooten in de dagen der frausche overheersching! Met de peper en de muskaatnoten ging het niet beter. Alle handelsvoortbrengselen moesten, volgens overeenkomsten met de hoofden, door de bevolkingen tegen vastgestelde prijzen geleverd worden, hetzij ook de oogst ruim of schraal was uitgevalen.

De Compagnie duldde niet, dat hare dienaren veel minder anderen voor zich zelve handel dreven, en toch werd dit ter sluiks bijna door iedereen gedaan, zelfs door predikanten, wier geringe inkomsten hun, naar zij meenden, aanspraak gaven op eenige zoogenaamde kleine voordeelen. Het kon

niet anders of de inlanders moesten bij zulke handelingen hulp verleenen, en men weet nu eenmaal hoe, ook in onze landen, de sluikhandel de zedelijkheid ondermijnt.

Sedert eeuwen hebben in Indië de hoofden hunne onderhoorigen onderdrukt, zoodat dezen niet meester waren over de voortbrengselen van hunnen grond, over het door hen verworven goed, ja zelfs over hun leven. Waar nu de Hoofden er hun voordeel in zagen, daar verbonden zij zich tot het leveren van de voortbrengselen van hun land, dwongen hunne onderdanen, die aan te kweeken, en behielden de winst voor zichzelf. Men kan wel begrijpen, dat op deze wijze alle lust en ijver werd uitgedoofd, en dat daarvoor in de plaats traden onverschilligheid en stompzinnigheid.

Bij dit alles bestond de kwaal, die sedert de vroegste tijden in meerderen of minderen graad onder het menschedom geheerscht heeft, en die thans nog niet geheel is uitgeroeid, de slavernij. Het is waar, de slaven werden, vooral op de Ambonsche eilanden, over het geheel goed behandeld, ja in sommige gezinnen waren zij als kinderen opgenomen. Doch kan men verwachten, dat gezonde begrippen van menschenwaarde, ware menschevriendheid gevonden worden dáár, waar men geen oog heeft voor het menschonteerende van den verkoop van natuurgenoeten, die daarbij gelijk

gesteld worden met het vee? En als men dan nog weet, dat er zelfs onder de predikanten waren, die hun werk maakten van den slavenhandel, behoeft men zich dan te verwonderen, dat derzulken prediking weinig invloed had?

Men is geneigd te zeggen: dat waren nu eenmaal de begrippen van dien tijd; en zeker kan dit strekken om het vergrijp niet als eene misdaad te beschouwen; doch dit vermindert in geen enkel opzicht den nadeeligen invloed, dien de slavernij heeft op de bevolkingen, onder welke zij eenmaal als geoorloofd niet alleen, maar zelfs als een natuurlijk recht is aangenomen. Het blijkt niet, dat Ds. KAM veel kwaad zag in dit bedrijf. Maar wil men weten, hoe Br. LUIJKE kort na zijne aankomst te Ambon daarover dacht, men verneme dan wat in zijn dagboek onder den 2den Juni van het jaar 1827 staat aangeteekend. Het luidt als volgt:

»Dezen morgen bracht ik gedeeltelijk door op eene vendutie" (een boelhuis zouden wij zeggen), »waarop wij een en ander voor ons huishouden moesten aanschaffen; want Br. DOMMERS en ik hadden nog geen ander huisraad, dan ieders krukje, dat hij, ten gebruike op het schip, uit Rotterdam had medegebracht en daarbij eene geleende tafel. Bij deze gelegenheid heb ik dan voor het eerst van mijn leven menschen zien verkoopen, en mogelijk heb ik nooit grooter leedwezen ondervonden. De

eerste was eene vrouw met haar wichtje aan de borst, daarna eene vrouw, die men zeide, dat gedoopt was. Deze laatste werd gekocht door een Maleisch hoofd, dus de christenen verkochten een mensch aan een' mohammedaan. Toen die vrouw zag, dat zij aan een' mohammedaan verkocht was, trok zij vóór de vendutietafel haar christenkleedje uit, scheurde het door midden en wierp het weg, schreiende van verbittering; maar zij werd weggevoerd. Ik was er van ter nedergeslagen, diep bedroefd en zuchtte tot God: »Ach! wat zijn toch de menschen, en wat geschiedt er al niet onder uwe toelating en langmoedigheid!''

Zulke toestanden zijn thans in Indië niet meer mogelijk, sedert in 1856 de slavernij daar werd afgeschaft. En laat ons het als een voorrecht van onzen tijd beschouwen, dat menig ander misbruik door onze Regeering werd en nog wordt bestreden. Was er onder ons meer belangstelling in de Indische bevolkingen, begrepen onze Protestantsche medechristenen beter hunnen plicht ten aanzien van de Evangelieverbreiding, de Regeering zou veel meer kunnen doen; want zij zou steun vinden bij de natie. Ook gij, waarde Lezers behoort tot die natie, en zijt reeds als zoodanig geroepen tot getuigen en medewerken.

Doch op Ambon bestaan ook toestanden, die

grootendeels het gevolg zijn van de eigenaardige levenswijze van het volk. Het ontbreekt den Ambonees niet aan wakkerheid. Hij zal den Europeaan, in zijn' draagstoel gezeten, uren lang helpen dragen, langs moeilijke, vaak steile paden en wegen en daarbij niets van zijne vroolijkheid verliezen, soms met andere dragers wedijveren in vlugheid. Hij zal zich, naar zijne behoeften, eene woning bouwen, maar dan toch liefst zoo eenvoudig mogelijk; eerst dan wanneer hij genoodzaakt wordt, zich aan zekere regels te houden, zal die er beter uit zien; want aan het vermogen ontbreekt het hem niet. Hij doet echter zelden of nooit meer dan hoog noodig is. De natuur is voor hem uiterst mild, omdat hij niets bijzonders van haar vergt. De sago-palm groeit nagenoeg in het wild en de bewerking is zeer eenvoudig. Als de boom zekeren wasdom bereikt heeft, wordt hij gekapt en gespleten, het merg wordt er uitgenomen, met water van de vezels gezuiverd, daarna gedroogd en de sago is gereed. De werkman verricht dien arbeid tegen de helft van de opbrengst, verwerft in een paar maanden den voorraad voor een geheel jaar, en zijne vrouw bakt daarvan de sago-broodjes voor huishoudelijk gebruik, of, is er behoefte aan een kleedingstuk, dan brengt zij een deel naar de markt en ook in deze behoefte is voorzien; meestal wordt echter de sago, als papeda of sagogap ge-

bruikt. De man gaat van tijd tot tijd met hengel of net naar de baai, en daar deze wemelt van allerlei vischsoorten, zoo kost het hem weinig moeite, zich dagelijks de gewenschte toespis te verschaffen. Is hij iets meer gegoed, dan heeft hij, doorgaans met anderen, zijne vischprauw of zijne vischfuiken en sero, (een vischwater, in de baai zóó afgezet, dat de visch er van zelf in loopt), en er komt van zelf meer levendigheid in zijn bedrijf, doch veel moeite kost dit hem niet. Het is voor hem eene uitspanning, de visch op zekere tijden te verlokken door het ontsteken van flambouwen in de prauwen, en zóó zich eene dubbel ruime vangst te verzekeren. Wij willen niet vergeten, dat het breien van netten, het vervaardigen van fuiken, het aanleggen van sero's tijd en moeite kosten; doch bij dit alles kan de Ambonees het zeer gemakkelijk opnemen en mist hij den prikkel voor het vinden van zijn onderhoud, die in landen als het onze tot werken dwingt, wil men niet omkomen.

De Ambonees is dus niet lui, daarbij schrander en leerzaam. Hij heeft aanleg voor handenarbeid, getuige het hout- en snijwerk, de potten en andere benodigdheden, die hij weet te vervaardigen. Hij leert gemakkelijk lezen en schrijven, heeft zelfs bijzonderen aanleg voor het onderwijs. Hij onderscheidt zich als soldaat door moed en volgzaamheid. Veel zou van hem te maken zijn, als hij

tot gezetten arbeid was te brengen. En hierin is hij door de jaren heen niet vooruit gegaan; ook al omdat de Europeesche en vroeger de Maleische overheersching daartoe niet hebben medegewerkt. Er is zelfs eene klasse, die tot den lediggang is opgeleid door de voorrechten, die men haar in vroegere eeuwen heeft toegekend; het zijn de zoogenaamde Ambonsche burgers, die meerendeels, als afstammelingen van Europeanen, vrij zijn van Gouvernementsdiensten, den gewonen negeryman opgelegd, en die veel hebben bijgedragen om aan reizigers een' kwaden dunk van dezen volksaard te geven.

Met al deze toestanden heeft de zending in deze eeuw rekening moeten houden, en toch is het Christendom niet alleen staande gebleven, maar heeft het ook in vele opzichten zijnen invloed ten goede geopenbaard. Veel heeft het werk van KAM en van andere zendelingen daartoe bijgedragen, en waren sedert over dat arbeidsveld geen donkere wolken heen gegaan, stond dáár, ook in onzen tijd, nog niet veel den bloei der inlandsche gemeenten in den weg, zoo zou reeds het Evangelie tot veel meer eilanden gekomen zijn, dan thans nog het geval is.

Ten slotte willen wij zien, hoe Br. KAM den

toestand der gemeenten bevond aan het einde van 1816. Op den 30sten September van dat jaar begon hij eene bezoekreis naar Haroeko, Saparoea, Noesa-laoet en Ceram. Op Haroeko werd hij door de gemeente met veel blijdschap ontvangen, en de Resident bood hem verblijf aan in zijne woning. »Ik begon,” zoo schrijft hij, »mijn dienstwerk aldaar met uitnemend veel genoegen; de nabijgelegene negeryen kwamen ook vlijtig op tot het aanhooren van het dierbaar Evangelie der zaligheid, en door de bijzondere gesprekken, die ik met de lidmaten hield, kon ik zeer duidelijk bemerken, dat de Geest Gods werkzaam was aan hunne harten tot geloof en bekeering. Ik bezocht ook nog eenige negeryen dieper landwaarts in, mede met veel genoegen, en nadat ik de heilige bondzegelen aldaar bediend had, vertrok ik den 5den October naar de kust van Ceram.” Reeds dienzelfden avond landde hij daar in de negery Kaibobo.

»Deze menschen leven nog meer in een' ruwen staat, als zijnde nog maar pas uit het Heidendom toegebracht tot het geloof in Christus; doch zij waren mede zeer opmerkzaam onder het gehoor van het Evangelie.” Wij merken hier op, dat er reeds van vroege tijden gemeenten bestonden op de Zuidkust van Ceram; doch dat een groot gedeelte van de bevolking steeds de voorkeur gegeven heeft aan

het leven in de binnenlanden, en dat deze boschbewoners, zelfs nog in onze dagen, de meer rustige strandbevolking aanvallen. KAM had gelegenheid bij het bezoek van de volgende negery, Kamarian, met een' troep van deze wilden kennis te maken, die het toen echter veiliger rekenden af te trekken, onder voorwendsel, dat zij gekomen waren, hoewel dan ook gewapend, om met hunne naburen aan het strand vrede te sluiten.

Te Roemakai, eene volgende negery, predikte hij weder met veel opgewektheid. »Ik kreeg ook aldaar bericht,» zoo gaat hij voort, »van de negery Hoelalioe, met dringend verzoek van de bewoners om hen met het dierbaar Evangelie der zaligheid te bedienen. Deze negery bestaat uit 421 zielen, welke sedert vele jaren tot het Heidendom terug gekeerd waren, nadat de mohammedaansche negeryen aldaar een' inval gedaan en hunne boeken verbrand hadden. Zij hadden echter nu al hunne afgodsbeelden openlijk verbrand, waarvan de waarde aanmerkelijk was Wij vierden gedachtenis van den dood des Heeren met nog eenige getrouwe christenen van Halalioe, waarbij zeer vele tranen vergoten werden, en na deze heilige handeling nam ik allen in de open lucht op het kerkplein, dewijl de kerk hen niet allen te zamen bevatten kon, en elk van hen gaf mij de hand van getrouwheid, terwijl ik met de andere hand

een van onze Nieuwe testamenten in de Maleische taal aan hen overgaf. Ik was onder deze handeling zoo bewogen, dat ik bijna niet spreken kon; want de oprechtheid van hunne bekeering was in allen opzichte blijkbaar." Op deze en dergelijke wijze ging het ook in andere negeryen. Overal preekte Br. KAM; overal bediende hij Doop en Avondmaal. Zóó hadden de predikanten in de vorige eeuw gedaan; nog eens zij het echter gezegd: zulke korte bezoeken mogen dienen tot opwekking en verlevendiging, tot stichting en opbouw van de gemeente kunnen zij weinig bijdragen, en dit gewichtigste gedeelte van het werk des Evangelieverkondigers bleef toevertrouwd aan de schoolmeesters, die intusschen geen opleiding genoten hadden.

In een uitvoerig overzicht van den staat der gemeenten op de Ambonsche eilanden (1816) gevoegd bij het schrijven, waaraan wij deze bijzonderheden ontleenen, leverde KAM de volgende cijfers:

Kinderen van christen-ouders gedoopt. . .	1484
Bejaarden uit de christenen	» . . . 51
» » » heidenen	» . . . 198
Kinderen » » » » »	» . . . 57
Nieuwe lidmaten aan de gemeente toegevoegd op belijdenis	1785
Avondmaalgangers	5149
Zielental der christenen	20996

Ook op het eiland Saparoea was de prediker met open armen ontvangen. Bij zijne aankomst op het eiland was men hem met Psalmgezang tegemoet gekomen; wie had toen kunnen vermoeden, dat dit zelfde eiland reeds in het volgende jaar het hoofdtooneel zoude zijn van de grootste gruwelen?

De opstand van het jaar 1817, onder aanvoering van THOMAS MATULESIA staat in de geschiedboeken van Nederlandsch Oost-Indië met eene zwarte kool aangeteekend. Vooraf moeten wij zeggen, dat, ofschoon christenen daaraan deel namen, de aanleiding in geenen deele met den godsdienst in verband stond, maar blijkbaar in misverstand, uit opstoken voortgesproten, en in verkeerde maatregelen van de zijde der regeeringspersonen gelegen was.

Wij zagen reeds, dat onze bezittingen, die gedurende de Fransche overheersching in handen der Engelschen waren overgegaan, door de Engelsche regeering in Europa weêr aan Nederland werden overgedragen. Dit was de vrucht van de groote welwillendheid, die, na den val van NAPOLEON, tusschen de vorsten en volken van ons werelddeel bestond. De Engelsche ambtenaren gaven echter niet dan met weêrzin gevolg aan den last hun uit het moederland geworden, en zoo was dan ook op Saparoea een geest van misnoegen en wantrouwen gekweekt, die noodlottig moest worden voor den

Nederlandschen Resident, aan wien het bestuur over dit en de naburige eilanden was opgedragen.

Omstreeks het midden van de maand Mei 1817 kwamen onverwacht eenige inlanders, onder aanvoering van voornoemden MATULESIA, in verzet, brachten op wreedaardige wijze den Resident, zijn gezin, en andere Nederlanders om het leven, en maakten zich meester van het fort Duurstede. Terwijl van de zijde der opstandelingen maatregelen genomen waren om de bewoners van het naburige Haroeko en eenige wilde stammen van Ceram aan zich te verbinden, had men op Ambon, waar trouwens slechts eene geringe bezetting aanwezig was, verzuimd in tijds de noodige stappen te doen, om den opstand te voorkomen of althans in zijne geboorte te bedwingen. Het gelukte, niet dan na eene gevoelige nederlaag, zich van de hoofdaanleggers meester te maken, en de rust te herstellen. Wij kunnen hier geen melding maken van de krijgsbedrijven; doch het kan onzen Lezers niet onverschillig zijn, eenigszins nader bekend te worden met den inlander, dien men tot aanvoerder gekozen had.

THOMAS MATULESIA wordt ons beschreven, als een Ambonees van geboorte, belijder van den gereformeerden godsdienst en burger van Saparoea, die tijdens het Engelsche tusschenbestuur als sergeant-majoor bij de inlandsche militie diende.

Hij was ongeveer 34 jaren oud, rijzig van gestalte, mager van gelaat en donker van uitzicht. Hij had eene beschaafde opvoeding genoten, was ervaren in lezen en schrijven en daarbij niet ontbloot van eenige militaire kundigheden, waardoor de keuze als hoofd des oproers op hem moest vallen. En hoewel zijn uiterlijk voorkomen niet veel verstand aanduidde, bezat hij een schrander oordeel; door zijne bijzondere geestkracht had hij zooveel eerbied aan zijne domme en ondergeschikte landgenooten weten in te boezemen, dat niemand zich durfde vermeten zijne bevelen te verwaarloozen of er zich tegen te verzetten. (1)

MATULESIA had zelf het eerste schot gelost, en daarbij den Resident gewond, had den moord van den Resident en zijn gezin toegelaten, indien niet bevolen; maar toen een van diens kinderen, dat, ofschoon gewond, het leven behouden had, vóór hem gebracht werd, en de menigte eischte, dat men hem het hoofd zou afslaan, verzette hij zich daartegen, omdat hier een klaar bewijs was, dat God niet wilde, dat het kind om het leven gebracht zou worden, en dat men zich onvermijdelijk de goddelijke gramschap zou berokkenen, als men het

(1) Zie: THOMAS MATULESIA, het hoofd der opstandelingen op het eiland Honimoa . . . in 1817, bewerkt door J. B. J. VAN DOREN. Amsterdam, J. D. SYBRANDI, 1857. Ook het volgende is aan dit werkje ontleend.

verder leed deed. Hij vertrouwde daarop het kind toe aan de zorg van een' Ambonees, die zich bij den aanval op het fort onderscheiden had, en die het in goede handen overgaf.

MATULESIA leefde, toen hij zich meester zag, op een' zeer grooten voet, woonde aanvankelijk in het residentiehuis, alwaar geregeld eene eerewacht van burgers en negeryvolk optrok en twee schildwachten voor de deur post hadden. In de negeryen heerschte gedurende den opstand eene goede orde; de gewone werkzaamheden werden verricht en de Zondagen aan de godsdienstoefening gewijd. Het bestuur der negeryen werd aan geschikte personen opgedragen. De nagelcultuur werd goed onderhouden, en de schoolmeesters werden uit de armbus bezoldigd. MATULESIA bezocht dikwerf de negeryen, nu eens te paard, dan weder in een' draagstoel, altijd gevolgd door vele menschen met muziek van fluiten en violen. Doch toen eenmaal door den inmiddels van Java aangekomen Schoutbij-nacht A. A. BUIJKES gepaste maatregelen genomen waren, werd, gelijk te verwachten was, de opstand spoedig gedempt. Op den 1sten December werden de opstandelingen voor goed verslagen.

Reeds op den 16den December zou de terechtstelling der hoofdschuldigen plaats hebben. »THOMAS MATULESIA, die tot dusverre op de genade van het Hoofdbestuur gerekend had, zijne hoop geheel

vervlogen ziende, wilde als christen zijnen laatsten avond aan godsdienstoefening wijden. Somber was nu het gezicht, dat het inwendige van de gevangenis opleverde. MATULESIA gelaten en kalm, omringd door schoolmeesters, allen in het zwart gekleed, hoorde met aandacht naar de psalmen, die hem met luider stem werden voorgelezen, terwijl het licht eener lamp in het midden aan den zolder gehangen, eenen treurigen indruk op de aanwezigen maakte. De gansche nacht werd met bidden doorgebracht, terwijl men zich buiten bezig hield met op de plaats des gerechts alles in gereedheid te brengen.

Des morgens ten 7 ure werden de vier hoofden der muiters voorgebracht, terwijl de troepen op de gerechtsplaats waren opgesteld. Toen MATULESIA bij het voorlezen van het vonnis hoorde, dat zijn ontziend lichaam in eene ijzeren kooi zou worden gehangen, opdat het ook later ten afschrik zou dienen van zijne gruweldaden, hief hij even het hoofd op, en zag toen weêr strak voor zich. Hij was de laatste, die de straf onderging. Met vasten tred stapte hij de ladder op, en boven gekomen, toen hem de strop om den hals geslagen was, groette hij de rechters zeer eerbiedig, zeide met eene bedaarde, doch luide stem: »Slamat, tinggal, Toewan toewan!» zooveel als: »een gelukkig achterblijven, heeren!» en ging zóó de eeuwigheid in.

Wie zal de raadselen van het menschelijk hart ontvouwen? Wie zal bepalen, wat in het hart van dezen Ambonees is omgegaan? Ons, menschen, is dit niet gegeven. Wie meent te staan, zie toe, dat hij niet valle!

Br. KAM stond gereed eene bezoekreis naar de Noordkust van Celebes (de Minahassa en aangrenzende rijkjes) en naar Ternate te ondernemen, toen het bericht van den opstand Ambon bereikte. Reeds was zijn goed aan boord van het vaartuig, dat tot vertrek gereed lag, toen de Gouverneur hem verzocht, zijne reis uit te stellen en zijne diensten te verleenen bij het stellen van een aantal Maleische brieven en Gouvernementsorders, waarvan hij echter, na eenigen tijd, vriendelijk verzocht ontslagen te worden, omdat het werk in de gemeente er te veel onder leed.

Voor hem waren de uitzichten, die aanvankelijk zoo helder waren, verduisterd. »Doch,» zoo schreef hij aan Bestuurders, »ik weet zeker, dat onze Heer en Heiland leeft en regeert, die zijn werk niet zal laten varen, maar deze gebeurtenissen nog wel dienstbaar zal maken tot meerdere voortplanting en uitbreiding van zijn rijk in deze kolonie, tot welke einden Hij, in den weg van zijn voorzienig bestuur, al de bittere tegenheden van ons lieve Vaderland ook heeft weten bevorderlijk te maken.»

Het geloof, den moed had hij niet verloren, en hij is niet beschaamd geworden.

In een volgend stukje willen wij zijne geschiedenis voortzetten.

Bij M. WIJT & ZONEN, Drukkers van het Nederlandsche Zendinggenootschap worden ook uitgegeven de onderstaande Kleine Stukjes; welke tot de navolgende

verminderde prijzen

verkrijgbaar zijn.

Bij aanvraag van 25 Exx. van hetzelfde nummer, worden de prijzen nog met ongeveer een vierde verlaagd.

*(De met * geteekende nummers zijn niet voorhanden.)*

	Cents.		Cents.
1. Evang. herin. aan zieken	7	*9. Over het allerbeste Boek..	5
2. Over het nuttig kerkgaan..	5	10. Onderw. over h. Bijbellezen	12
*3. Over h. doen van belijdenis	5	*11. Het leven v. d. Heer Jezus.	12
4. Een woord voor menschen, die niet ter kerk kunn. gaan	5	*12. Iets over het Avondmaal...	8
5. Het Christend. beschaamd door Heidenen.....	6	13. Opwekk. tot de huisselijke Godsdienst.....	9
6. Evangelische herinneringen aan bedroefden.....	10	14. Zamenspr. tuss. drie vrien- den over de Wedergeboorte	5
7. Evangelische herinneringen aan vaders en moeders.....	9	15. Het leven v. William Kelly	7
*8. Een woord aan vaders en moeders over den Doop...	2	16. Drie zamenspr. tusschen een'Leeraar en een' Huism.	6
		17. Het dorp Eerenhoef.....	12

	Cents.		Cents.
18. Het nadeel van het bij de straat loopen der kinderen	8	*36. Waarschuwing tegen het kwaadspreken	5
20. Iets voor herstelden uit krankheid	9	37. Iets over de zelfkennis	9
*21. Iets voor gevangenen	15	38. Een woord v. onderrigt en troost in sterfhuizen	12
22. Geschenk der christ. liefde voor kinderen	13	39. Men doet niet wat men kan	8
23. Geschenk voor lidmaten der christelijke kerk	10	*40. Christelijke onderrigt. tot moed en hope	10
24. Heb ik wel genoeg voor de eeuwigheid?	8	41. Waarom word ik niet beter?	11
25. Tweede geschenk der christelijke liefde voor kinderen	10	42. Wie zijn hier op aarde de gelukkigste menschen?	9
*26. Voor dienstboden	11	43. Gedenk te sterven	10
7. Over de feesten	8	44. Het voorbidd. een pligt der christelijke liefde	8
*28. Iets voor armen	4	45. Opw. tot getrouwe deelneming in het Maandel. Geb.	10
29. Jezus, de geneesmeester van zieken	5	*46. Troostw. voor Christenen in alle wederwaardigheden	9
30. Evangelische herinneringen aan oude lieden	9	47. Bijbelsch leesb. v. zieken	10
31. Verz. van leerzame brieven en opwekkende verhalen	8	*48. Iets uit het leven van Felix Neff, Pred. der Waldenzen	12
32. Opw. tot weltevredenheid	8	49. Het geloof in den Heer Jezus Christus, naar Joh. VI.	12
*33. Een goed woord aan Christen-ouders over de opvoed.	10	50. De christelijke oefenschool	12
34. Franke, de kracht des gel.	7	51. De goede Herder	10
*35. Schets van het leven van Afrikaner	5	52. Bijbelsch onderwijs over 's menschen bekeering	10
		53. Genade en pligt	10

	Cents.		Cents.
*54. Geschenk aan allen, die Gods woord mogen hooren	10	*71. Godsdienstigheid uit nood.	7
55. De Zelfbeproeving.....	10	72. Bidt zonder ophouden....	7
56. Het wandelen als kinderen des lichts	10	73. Het beste Avondmaalskleed	7
57. Het beste voorbeeld.....	10	74. Daniël	12
58. Iets over het geweten....	10	75. De beste fakkel.....	6
59. Christel. godsvrucht geen dweeperij	10	76. De vriendschap der wereld.	4
60. Het leven van Joh. Eliot .	10	77. Wat doet men voor Israël? .	7
61. Een woord over onze gese- telijken wasdom	7	78. Maria, de moeder d.Heeren	11
62. De Christen	9	79. De levensav. v. vad. Jacob.	7
63. Aanprijzing van een god- vruchtig huiselijk leven..	9	*80. Het liefhebb. der verschi- ning van Christus.....	5
*64. Herin van een dorpsleeraar	7	81. Geef ons heden ons dage- lijksch brood	7
65. Wenken omtrent het gebrek aan schuldgevoel	9	82. Uitwendige godsdienstigh. zonder godsd. des harten .	9
66. Handl. tot de algem. kaart der christ. zendingsposten	17	83. Het vertrouwen op God..	8
*67. Dewederzijdsche pligten in het christelijk leven.....	10	84. De oudste psalm.....	8
68. De ware vooruitgang.....	6	85. Gebedsverhooring	7
69. Gods hoogheid en der men- schen geringheid.	6	86. Zelfverloochening.....	7
70. Hoe wil de Heer, dat zijne discipelen omtrent Hem zullen gezind zijn en han- delen?	6	*87. De hooge, alles te boven gaande waarde der liefde..	10
		*88. Drie eischen des christe- lijken levens.....	6
		89. Niet in tel.	5
		*90. Onze aardsche levenstaak.	6
		91. Nalatigheid	7

A 213549c

	Cents.		Cents.
92. Bethanië.....	8	105. Tweedracht over Jezus ...	4
93. Een deksel op het hart.	6	106. Nederl. O.-I. en het Ned. Zendel. (Met de feestplaat). 25	
*94. Eene Nieuwe Zendingkaart	30		
95. Een Zendingfeest in de Heidenwereld.....	6	107. Saul, een treurig beeld v.d. ontwikkelinggang der zonde	5
*96. Zaligheid.....	6	108. Ned. Oost-Indië en het Ned. Zendingen. 2e st., 1e ged.	6
97. God, onze Heilige Vader..	7	109. Rizpa, of de liefde eener moeder.....	5
98. Gods lankmoed. ons behoud	5	110. Ned. O.-I. e. h. Ned. Zendel. 2 de st., 2de ged.....	8
99. De parel van groote waarde	5	111. Teffer op Savoe.....	7
100. Leef ik als een christen?..	5	112. Ned. Oost-Indië, en het Ned. Zendingen. 3e st. 1e ged.	7
101. Terugbl. van eene Zendingz.	5	113. Id., 3e stukje, 2e ged. ..	7
102. Een werk Gods.....	6	114. „De Ramp op Savoe”	7
103. Uit de gesch. van een Gezang	5		
104. Christend. op de Sandw.-Eil.	5		

Een volledig stel van de voorhanden stukjes is verkrijgbaar voor f 7,16.

